

TÖRTÉNELMI TERMINOLÓGIÁNK PROBLÉMÁI

1946 augusztusában Vajdaság hazahívott Belgrádból, ahol a köztársasági középiskolák történelmi programjait, tanmenetét készítettük, és szerveztük az új tankönyvek kiadását, elbírálva az első akkor megjelent szerbhorvát—magyar szótárt is, amely persze általános szótár volt még, hiszen nagyon messze álltunk még egy történelmi szakszótár kiadásától.

Így kezdődött. Vajdaságban azután, szakemberek híján, nem csupán a magyar, de a román, szlovák, sőt szerb nyelvű középfokú oktatás megszervezését és ellenőrzését a mindenesre, azaz rám bízta, tekintet nélkül akár a szakokra is. Fő kötelességemnek mégis a magyar-román-szlovák-ruszin tankönyvkiadás és a történelemtanítás megszervezését tekintettem. Így készült el a belgrádi, szerbiai általános történelmi programok után — 1946 őszén a köztársasági program kiegészítéséül a vajdasági magyar középiskolák külön történelmi programja is, hogy az 1946 — 1947-es tanévben már Vajdaság-szerte tanítsák, ez első program szerint, Vajdaság történetét is, beleágyazva azt a jugoszláv és magyar történelem mélyre ásott, bő medrébe.

Az akkor készített program — így ma már jelentős történelmi dokumentum — 1946 szeptemberében született. 25-éves papírlap ez, és megszabja a jugoszláviai magyar történelemtanítás menetét és témáit. Ha megengedik, utólag felolvasom egyes módszeres egységeit, akár egy mai vagy későbbi összehasonlítás alapjául is, mert Vajdaságot és Magyarországot ismertető fejezetei összefogóbbak és többet is *markolók* (nem tudom: *fogtak-e* viszont kevesebbet a terepen, mint ma?!), mint a mai programok. Mint az első magyar nyelven nyújtott program szolgáltatta egyúttal az első — szövegben rejlő — terminológiai szótárat is. Első címszava: Vajdaság az őskorban, az utolsó pedig a felszabadulás utáni Magyarországra vonatkozik: Magyarország demokratizálása. Többet akkor még nem is nyújthatott, hiszen az agrárreformnál tovább 1946-ban még jutott el Magyarország.

1947 januárjában sikerült megalapítanunk a Vajdasági Történelmi Társulatot. Fő céljául az új, marxista történetírás és tanítás problémáinak közös megvitatását és megoldását tűztük ki. Így készítettük el az első kutatási programot, amely Vajdaság teljes történetét kívánta nyújtani, tehát egyként kívánt foglalkozni az itteni szerbek, horvátok, magyarok, németek, románok, szlovákok és ruszinok történelmének feltárásával is, hogy végeredményként

a teljes Vajdaság népközi, szintetikus történetét nyújthassa. Ugyanezt a célt tűztük ki a Matica elé, a Párttörténeti Levéltár, majd végül a Vajdasági Történelemkutató Intézet elé is. Így indult meg hát 1947 januárjában kutatómunka keretében a vajdasági magyar történelmi kutatómunka is, és az első marxista dolgozatok, tanulmányok: *Aratósztrájkok Vajdaságban*, *A nagy póri pör*, *A kuruckor* éppen ezt a népközi-nemzetközi, szintetikus történetírást próbálták meghonosítani itt: Vajdaságban és Jugoszláviában, nem feledkezve meg a magyar történelemtől sem.

A későbbi programok szerint minden vajdasági nép, vagy nemzetiség tanulta a világtörténelem, meg a jugoszláv népek történetének keretei között saját népének történetét is, természetesen ki-ki a maga anyanyelvén. Mindaddig, amíg azt a tételt kezdtük propagálni, hogy: mind a kutatómunka és történetírás, mind történelemtanítás, valamint a testvériség-egység politikai irányvétele is azt kívánja: ismerkedjen meg mindenki szomszédjával is, azaz ismerje meg minden népünk a körülötte élő, vele együtt élő szomszédnépek múltját is. Ez a harc eredményes volt. Így már hosszú évek óta minden vajdasági nép tanulja minden vajdasági nép történetét a már jónéhány éve elkészült négy-nyelvű, de tartalomban egységes, azonos szövegű tankönyvekből. Ezt a tervet újabban elfogadja a köztársaság is, s most már a terv betetőzéseként azt várjuk, hogy a szerb diákok szerb nyelven is tanulják a magyar, a román, az albán történelmet.

A Történelmi Intézet is egyként kutatja a szerb, a magyar, szlovák, ruszin vagy román múltat Vajdaságban, míg a Hungarológiai Intézet magyar nyelvi és irodalmi tanulmányai mellett — szintén foglalkozik egyrészt művelődés-történelemmel, másrészt a magyar—jugoszláv kulturális kapcsolatok tanulmányozásával és természetesen szótárkészítéssel-kiadással: az általános nagy szótár kiadása mellett — külön szakszótárak, terminológiai szótárak szerkesztésével is. Hogy ne is említsük az Intézet *Közleményeit*, a magyar tanszék *Tanulmányait*, amelyek már nemzetközileg is ismertek. De társadalmi tanulmányokkal foglalkozik a *HÍD*, az *Új Symposion* és az *Üzenet* is, sőt egy új folyóirat is indulóban van, amely főleg e kérdésnek fogja szentelni lapjait. (A „Létünk”-nek akkor még nem volt neve, amikor ezt a cikket írtam és felolvastam Zentán. — L. P.) És ne feledjük, hogy a vajdasági szerb nyelvű kiadványok a *Godišnjak* (Bölcsészettudományi Kar), a *Zbornik za istoriju* (Intézet, Matica), a *Tokovi revolucije* (Párttörténeti Levéltár) is közölnek lapjaikon magyar, román, szlovák témájú értekezéseket — esetleg itt-ott magyar nyelven is, vagy magyar összefoglalóval megtoldva —, hogy ne is említsük a román és szlovák folyóiratokat. Azóta a ruszinok történetét kutatjuk már az Intézetben. Mind a tanítás, mind a kutatómunka és annak népszerűsítése, ismertetése is sokoldalú és szerteágazó Vajdaságunkban, és mindez — akárcsak a kétnyelvű közigazgatás és igazságszolgáltatás is — számos problémát teremt és vet fel. *Egyebek között számos nyelvi és terminológiai problémát is.*

Valószínűleg sokan láttunk már egyes hivatali és „hivatalos” jogi és közigazgatási kétnyelvű űrlapokat, kérdőíveket — és bizonyára mindannyian sokszor vissza is hőköltünk láttukra. Hasonló kisebbfajta döbbenet foghat el egyes terminológiai munkálatok kézbevételekor is, ha ezt a munkát laikusok, és nem pedig *intézményesen* dolgozó *szakemberek kollektívája* végezte. Felelőségteljes munka ez, lehetetlen laikusokra bízni. De az űrlapok csak látható

jelei, persze feltételei is, a komoly többnyelvű munkának. A történelemtanítás azonban nem csupán nyelvi, de tartalmi szempontot is felvet.

Elsőként merül fel a kérdés: kárderiskolánk, egyetemeink, főiskoláink, történelmi tanszékeink, intézményesen és programszerűen tanítják a történelmet. De képesítik-e, legalább Újvidéken, a hallgatót arra, hogy a jugoszláv népek története mellett, a magyar (albán, bolgár, román, szlovák, ruszin) nép történetét taníthassa? Azaz: adnak-e a népek történetének tanításához: 1) *rendszeresen* tárgyi tudást, és 2) nyelvi, terminológiai tudást is, vagy pedig csupán szerbhorvát nyelven közlik közlendőiket, és csupán azt, ami a jugoszláv népek történetére vonatkozik? A többi nép történetére pedig a világtörténelem (az egyetemes történet) keretei között térnek ki, esetleg és esetlegesen, amennyiben itt-ott az egyes események a világtörténelem lapjaira is odakíváncozhatnak — és amennyiben az előadó tanár, egyéni érdeklődése következtében, ismeri e népek történetének egyes fejezeteit.

Első tekintetre ezek a kérdések feleslegesnek mutatkoznak. Természetesnek látszik, hogy: köztársasági és tartományi határozatok és tantervek értelmében tanítják mind az elemi, mind pedig a középiskolákban Vajdaság és Szerbia minden népének történetét, úgy e történelmek tanítására a köztársaság és tartomány területén működő történelmi tanszék is berendezkedhetnek; hiszen különben képesítés nélkül küldik az elemi — és a középiskolákba az előadót. Mégis — ez történik! Így tanáraink önhibájukon kívül kerülnek, tudományuk egyes részlegeiben felkészületlenül, a kisdíák elé, anélkül, hogy akár az anyaggal, akár annak terminológiájával megismerkedtek volna — idejében — a tanítás nyelvén: a diákok, és a maguk anyanyelvén.

Természetesen — a tanár, akár már gyakorló előadó korában — az egyetemen kívül is megismerkedhet az anyaggal, és a szaknyelvvél. Sok minden szolgálhatja ezt a célt: mind a kimondott szó és hang, mind a nyomtatott betű. Főleg 1) kézikönyvek, szótárak, folyóiratok, és 2) szemináriumok, lektori gyakorlatok alakjában.

A legtöbbet persze a kettő kapcsolata teheti, pl. az olyan szeminárium, amelynek anyagát utólag írásban is kézhez kapja a hallgató. Egészen érthető volt a felszabadulás utáni időkben rendezett, rendszeres tanítást pótló szeminárium. Annál kevésbé érthető, ha még ma is *mindent* és *pótlólag* szemináriumok útján kívánunk közölni a már gyakorló tanárral, azt is, amit az egyetem már előzetesen megadhatott volna. A mai szeminárium tulajdonképpeni feladata csak az, hogy továbbképezze a már előadó tanárt, azt nyújtva neki, ami új, és újszerű; így mondjuk, az újabb kutatások eredményeit, vagy az újonnan felmerült problémák újszerű megoldását. Sajnos, nem így van, mert 1) a történelmi tanszéken csak szerbhorvát nyelven folynak az előadások, és 2) a magyar történelmet itt-ott, és azok a tanárok ismertetik, akik és amikor éppen egy-egy magyar témára is kitérnek, tekintve, hogy kutatásaik során egy-egy magyar könyvet is el kellett olvasniuk — néha csupán fordításban —, amely esetben aztán a magyar terminológiára nem tudják felhívni a hallgatók figyelmét. Egyedül a *magyar tanszéken* folynak rendszeres magyar történelmi előadások és magyar nyelven, de ezek vizsgálói csupán annak bizonylatát igénylik, hogy megszerezték az irodalom tanulmányozásának alapjait, de nem taníthatják magát a történelmet is, hiszen ezen a kollégiumon a részletekbe nem hatolhatnak be, szemináriumi gyakorlatokat nem tarthatnak, és a bibliográfiát is csak olyan célból kapják, hogy — ha egykor szükségük és idejük lesz rá — tudják, hol keressék az ad hoc megkívánt anyagot. Érdekes, hogy éppen ezek

a hallgatók, akik a történelmet csak a legritkább esetben tanítják — jutnak hozzá az előadások és tankönyvek, kézikönyvek szövegében nyújtott terminológiához is. A szerb, román stb. anyanyelvű hallgatók nem vehetnek részt a magyar nyelvű előadásokon, viszont a kisszámú magyar *történész* is ritkán jöhet el ezekre, mert tanrendje szerint ugyanakkor más előadásokat kell hallgatnia. Biztos tehát, hogy a *történelmi* tanszéken *intézményesen, programszerűen* kell — a közösen ismert *szerbhorvát nyelven* — és rendszeresen hallgatni a magyar (román, szlovák stb.) történelmi előadásokat, kiegészítve ezt 1) magyar szemináriumi, és 2) magyar *lektori gyakorlatokkal* — a terminológia elsajátítása céljából a magyarok és a magyarul beszélők számára.

Mindaddig, amíg az újvidéki történelmi tanszék nem tesz *rendszeresen*, kötelességszerűen is eleget e követelményeknek — még egyre csupán „szórványos” szemináriumokról, tanfolyamokról lehet szó. Az elmúlt 26 esztendő folyamán három-négy ilyen szemináriumot hallgathattak a történelemtanárok, ami bizonyára nem volt elégséges. Ezek, főleg, ha nem is teljesen, káderiskolapótló szerepet játszottak. Ezek a szemináriumok, ha esetleg nem is teljességgel, de itt-ott magyar nyelven is szóltak a hallgatókhoz (például az 1971. szeptemberi, zentai szeminárium), ami által a nyelvi, terminológiai problémát is igyekeztek megoldani, akkor is, ha — 1) túl rövidnek voltak és szűkreszbottak a szükségletekhez mérten, és 2) nem nyújtották az előadások és esetleges viták anyagát utólag nyomtatásban is a hallgatóknak. A zentai anyagot közlő — és megígért — füzet sem jelent meg. Emiatt hamarosan elillant minden hatásuk! 1962-ben Karlócán elhatároztuk az előadások szövegének sokszorosítását, ki-ki meg is írta — ha jól emlékszem szerb nyelven —, be is szolgáltatva előadását a Pedagógiai Központnak —, pénz híján mégis kútba esett ez a kísérlet, holott Veljko Vlahović 1967-ben az ekrán előtt is úgy nyilatkozott, hogy e téren a pénz nem döntheti el és meg a problémák megoldását. Éppen ebben az időben került sor az újvidéki szeminárium megtartására, amelyet már azzal szerveztünk meg, hogy a teljes előadás anyagát publikálni fogja egy impozáns, kb. 30 éves kézikönyvben a Tartományi Könyvkiadó Intézet. Ez volt az indítéka annak, hogy előadóink már előre megírták, és felolvasták előadásaikat. Ez a szeminárium ezáltal jobban is sikerült! Eleinte ugyanis csupán a városi és tartományi magyar történészeknek szánták ezt a magyar-történelmi sorozatot — mind anyagot, mind terminológiát szolgáltató szándékkal. Ne feledjük azonban, hogy a tanterv szerint a magyar történelmet a nem magyar diák is tanulja, a nem magyar tanár is előadja. Így mind a tartomány, mind a köztársaság nem magyar tanárai is részt kívántak venni az előadásokon. Ezzel a szeminárium sikere és hasznossága megszokozódott, viszont az előadásokat emiatt szerb nyelven tartottuk, ami által csupán anyagot nyújtottunk, nem pedig egyúttal terminológiát is! A több néha — kevesebb, a kevesebb pedig több! Bizonyos, hogy első ízben hallgattak magyar történelmi előadásokat rendszeresen a köztársaság szerbjei, románjai, szlovákjai, legalábbis 1918 óta. (Ha ugyanis Vajdaságot tartjuk szem előtt. Szerbiában, a Koszovón viszont első eset volt ez a világ teremtése óta!) A különbség persze igen pozitív volt Vajdaság esetében is. 1918 előtt muszájból hallgatták az ilyen előadásokat, és gyűlölettel gondolva az azt elrendelőre, most önszántukból, utólag pedig nagy örömmel konstatálva, hogy a magyar történelem, magyar múlt sokkal érdekesebb, és nem csupán taszító-erő, mint

gondolták, de komolyan kapcsolja is magyart a jugoszláv népekhez. Ezért az eredményért érdemes volt tehát, és érdemes lehet lemondani a terminológiai, nyelvi téren várt eredményről. Mégis csupán abban az esetben, ha ezt más alkalommal, más úton-módon pótolhatjuk és pótoljuk.

Volt ennek a szemináriumnak egy nagy negatívuma is. Az anyagot a határozat szerint, mint szerkesztő egybegyűjtöttem, könyvbe szerkesztettem és nyomdakészen átadtam a tankönyvkiadónak, amely ezt azonban (újból a dinárt okolva!) mindmáig nem adta nyomdába. Meg kell mondanom, hogy reményünk van rá, hogy az újvidéki Bölcsészettudományi Kar átveszi és kiadja a 30 ív terjedelmű kéziratot.

A szemináriumok tehát — legalábbis terminológiai téren — mindeddig édes-keveset nyújtottak.

1964-ben összeültünk öten-hatan jugoszláv történészek néhány magyarországi történésszel az Akadémia Történeti Intézetében Pesten, és a közös jugoszláv—magyar történelmi témák feldolgozására nagyszabású tervet készítettünk, amelyhez, sajnos, mindeddig alig-alig nyúltunk, azonkívül, hogy utóbb még két ízben tanácskoztunk e kérdésekről, itt minálunk — Újvidéken és Rijékán (1965), főleg az 1848—49-es témát tárgyalva meg magyar és jugoszláv szempontból. A terminológiáról itt persze nem is esett szó.

Több ízben volt szó oly történelemtanítási folyóirat kiadásáról, amely nem csupán a kényesebb témákhoz szólna hozzá, nem csupán Vajdaság szintetikus, népközi történetéből dolgozna fel egyes részkérdéseket (nem szakszerűen, az előadók számára felesleges részletadatokat nyújtva, hanem csupán főbb tételeiben tárva az olvasó elé a még ismeretlen témákat), hanem egyúttal bibliográfiai könyv- és cikkjegyzéket is közölne, hogy terepi munkásaink tudják, mit hol találhatnak. Esetleg egyúttal megszervezné a könyv- és folyóirat beszerzést is: hazulról vagy Magyarországról. A Fórum kommerciális vállalat és rendelés nélkül erre nem vállalkozhat; viszont terepjárásomkor úgy tapasztaltam, hogy sokan nem tudják, mit hol és hogyan szerezzenek be, sőt talán nem ritka az az eset sem, hogy egy-egy iskolánk 20 folyóiraatra is előfizet, de magyar nyelvű közöttük nem akad! Ha ilyen szervezeten nyúlunk ehhez a problémához, úgy talán a múltban sem történik meg az, hogy egyes iskoláink „a szabadkai gyakorlat” értelmében a leíró tantárgyakat, így a történelmet, szerb nyelven tanították, míg saját kárukon rá nem jöttek arra, hogy tanulóik szerb nyelvű tudásban nem sokat nyertek ezáltal, viszont magyar nyelvű tudásuk éppen ott szenvedett kárt, ahol a folyékony kifejezés-mód, az előadás, a szónoklás meg a párbeszéd képességét, azaz élő nyelvet gyakorolhatták volna némileg — politikai téren is. Hiszen a történelmi, a jogi terminológia egyúttal jórészt politikai terminológia is, és bizony hallottunk már olyan magyar politikusokat, akik szerb nyelven jobb szónokoknak bizonyultak, mint magyar nyelven. Mindezt tetézi az a csak szórványosan előforduló hiba is, hogy például (szakiskolákban) szerbhorvát tankönyv van a padokon, sőt a katedrán is olykor, miközben magyar nyelven igyekeznek kifejezni magukat és tanárok és diákok magyar jegyzeteket készítenek; a szerbhorvát könyv hatása alatt természetesen: Szekspirinek írva a Shakespeare-t stb.

Körülbelül a karlócai és újvidéki szemináriumok idején, szinte egyidejűleg jelent meg a tankönyvkiadó gondozásában két kis terminológiai szótár. Az 1962-es kiadású könyvecske, a szerbhorvát—magyar szakszótár, inkább az

általános történelmi szükségletet kívánta kielégíteni (világtörténelem, a jugoszláv népek története), az 1968-as mind szerbhorvát—magyar, mind pedig a magyar—szerbhorvát részében már többet foglalkozott a magyar történelem szakkifejezéseivel is. A két szótár feltétlenül alkalmas volt arra, hogy hézgapótló szerepét betöltse, ha még elég sok kívánni valót hagyott is hátra. Elvégre 1848-ról már 120 éve írjuk a nagy műveket, vaskos köteteket, s szinte még ma is az események „beállítására” fölött vitatkozunk: Magyarországon és Jugoszláviában is!

Mielőtt bizonyos értékelést nyújtanék az 1968-as szótárról — bemutatom előbb azt, előrebocsátva s még egyszer kihangsúlyozva —, hogy hasznos munkának tartom, ha azután ki is mondom, hogy hibát is leltem benne jócskán. Talán nem is abszolút hibák ezek, mint inkább olyan *kérdéses*, problematikus esetek, amelyek megkívánják a *kollektív vitát!*

A hibák jórésze — és azt nem szabad szem elől téveszteni — megismétlődik egyes tankönyveinkben és természetesen szemébe tűnnek az iskolai előadások, visszakérdezések alkalmával a hospitálónak, akárcsak az osztálynaplók lapjain, vagy pedig a diákok dolgozataiban, jegyzeteiben is.

Talán megvitandó e szótárral, és az elkövetkezendő szótárral kapcsolatban, amelyre feltétlenül szükség lesz, az is, hogy tulajdonképpen mire is van szükségünk leginkább: általános történelmi szótárra, vagy egy teljesen *sajátságos* „*vajdasági*” *szakszótárra*, amely a fent már megjelölt szintetikus, népközi, vajdasági történelem specifikumát tartaná elsősorban szem előtt, ami azt jelenti, hogy a magyar, román, szlovák, ruszin, német és természetesen a jugoszláv népek történetét külön-külön is konzultálná és tekintetbe venné. Történelmet mondok, de természetesen nem csak a történelmi irodalomra gondolok, hanem mind e népek élő, éppen itt élő (a német: a múltban) alkotóira és előadóira, a történészekre is. Az említett 68-as szótár ezt csak némileg tartja szem előtt. Kevésbé jelentős, de nem elvetendő kérdés az sem, biztosra menjen-e ez a szótár, vagy adja meg több szinonim vagy lehetőségére is az alkalmat; már aszerint a *vita alapjául* szolgálna, vagy annak *eredményét* képezné-e?! Közölje-e a szótár a mai, ma elfogadott fogalmakat, és az azokat jelölő szakkifejezéseket, vagy szálljon velük esetleg pörbe, vitába, ha elhamarkodottnak tartja a felvett szavak egyikét-másikat?! Itt egy példával is szolgálnék: A 68-as szótár (a 14. és az 51. lapon) ezeket írja: *nacionalno pitanje* — nemzetiségi kérdés (14, 51.) *nacionalnost* (narodnost) — nemzetiség (14, 51.); *nemzeti kisebbség* — nacionalna manjina (51.). Ez egyrészt bizonytalan-kodást jelent, másrészt esetleg hibát is rejt magában. A „kisebbség” szót már kivetettük gyakorlatunkból (és némileg szótárunkból is) azzal a magyarázattal, hogy pejoratív, elmarasztaló, talán sértő is. Viszont a „*nemzetiség*” szó ugyanígy pejoratív, lenéző szóként keletkezett annak idején, a régi Magyarországon, hogy a szerb, román stb., nem nemzet, sőt csupán része az egyetlen magyar (politikai) nemzetnek; nem nemzet, csak nemzetiség, legfeljebb is „szerbajkú”, „románajkú” magyar! Hogy hozzátették a „*politikai*” *nemzet* megjelölést, nem csökkenti a lenéző jelentést, hiszen a *nemzet* mindig is politikai nemzetet jelent már önmagában is, az etnográfiai *nép* még nem nemzet ugyanis, hanem egy előzetes fejlődési fok! A nemzetiségnek viszont megvan a külön jelentése: értelmezték azt már úgy is, mint az etnográfiai *nép* és a politikai nemzet között álló fejlődési fokot; történelmi nemzeté csak még most váló csoportot, alakulatot; de értik alatta a nemzetet nemzeté tevő tulajdonságot is, pl. így: XY nemzetisége — magyar! Tekintet nélkül

arra, hogy hol lakik ez a valaki: Magyarországon, vagy Vajdaságban, és arra is, hogy 1918 előtről van-e szó, vagy 1918–1941 közötti, 1941–44 közötti korról, vagy — a máról? Hiszen csak az évszámtól és területtől függően lesz belőle, lett belőle: hol nemzet, hol pedig nemzetiség! Akár a szerbből is! Mert hol a magyar, hol a szerb volt a nemzet, míg a másik is ugyanúgy váltakozva: nemzetiség! Itt tehát nem *fejlődési fokról* van szó, amit tulajdonképpen jelent a nemzet, a nép, a nemzetiség! Hanem: történelmi, azaz hatalmi, uralmi helyzetről legalábbis 1945-ig. Ma viszont, amikor nincs sem nemzeti uralmi helyzet, sem államnyelv — annál kevésbé van értelme — a *nemzetiség* szónak, és itt az ideje, hogy új terminust keressünk. Talán nagyon is belebocsátkoztam itt már a vita lényegébe, de rá akartam mutatni — itt is, másutt is —, milyen komoly vitáknak kell megelőzniök egy ily szótár összeállítását. Hogy nincs nemzetiségi kérdés, hanem csupán nemzeti kérdés van, az ezek után már természetes. (Legalábbis szerintem. A vita majd meghozza az esetleges ellenérveket is).

A terminológiai bizonytalanságot én elítélném egy ilyen jellegű szótárban. Pl. *Antifasiszta Nők Frontja* vagy Szövetsége. Szerintem csakis *Frontja*; AMINT CSAK *Antifasiszta Népfront* van, nem egyúttal Fasisztaellenes Népfront is. A terminus — az terminus! Itt nincs vagy-vagy, legfeljebb a vitát és határozatot megelőzően. (3 lap) Vagy: *autonóm körlet* — ma már nincs. Maradt az *autonóm tartomány*! Hozzáteve ma már természetesen a szót, hogy — *szocialista*. (3) Az *annexió* is talán inkább bekebelezés, mint csatolás. (3) Az *abszolutizmus* mást jelent, mint az önkényuralom! (3) Az első ugyanis meghatározott politikai terminus, amely nem jelent feltétlenül sem önkényeskedést, sem pedig feltétlen negatívumot! A feudális anarchia, oligarchia állapotánál — amelyet levált, feltétlenül magasabb, haladóbb fejlődési fokot képvisel! A bogumilka *jeres* — nem szekta, hanem eretnokség (4). Órákhosszat lehetne így elvitázni az egyes terminusok fölött, vagy esetleg nem is lehet vitakozni fölöttük, ha egyszerűen hibát jelentenek. A *carska* politika nem császári politika minden esetben, mert esetleg éppen cári politikát jelent (német, osztrák császár, orosz cár stb). A *centralisztikus állam* néha központosító, néha már központosított, mindenképpen egy az abszolutisztikus állammal, legalábbis majdnem ugyanazon és jelentésű fejlődési fok! (5). A *crkveni sabor* lehet esetleg zsinat is, habár a zsinat — inkább *sinod*! Például egy szerb egyházi — nemzeti kongresszus, azaz sabor, inkább politikai — polgári, a sinod viszont inkább egyházi — püspöki testület volt (és civakodtak egymással, miközben a magyar állam inkább volt a „sinod”, mint a „sabor” oldalán!). Hogy ne is beszéljünk arról, hogy a deklaráció is inkább nyilatkozatot jelent, mint kiáltványt! (5).

A megvitatandók, sőt hibák ellenére: a néhány szeminárium és szótár valamint az egyéni kezdeményezésből beszerzett magyar történeti irodalom együttesen mégis hozzájárult ahhoz, hogy a magyar nyelvű történelemtanítás Vajdaságban nagy léptekkel haladjon előre, ha ez azután nem is jelenti azt, hogy minden továbbit is úgyszólván az előadókra kell és lehet bízni, a régi jelszó nevében: „Találd föl magad!”, „Snađi se!”, ami már szinte maga is belekívánczik a történelmi terminológiába! De hasonlítsuk csak össze az 1967–68-as, meg 1971-es iskolalátogatásaim eredményét.

1967–68-ban a legtisztább magyar vidékek iskoláiban tősgyökeres magyar tanároktól és diákjaitól szinte százszámra hallgattunk olyan kifejezéseket mint pl: *középnemes* — köznemes helyett (srednje plemstvo). A képviselők

„engedményeket hoznak létre” — a tesznek értelmében! A nép viszont „kérdést indít”, míg a király „megkísérli a megadósítást”, azaz kísérletet tesz a nemesség megadóztatására. A trojni pakt-ot, háromhatalmi egyezmény helyett, *hármass egyezmény*-nek fordították és tursko ropstvo is így vált *török rabsággá*, török hódoltság helyett. A feudális vagy hűbérrendszert *feudalista rendszernek* „becézték”; a nemzeti arisztokráciát pedig *törzsi nemességnek*. A népfelszabadító *harcok* ezen a nyelven nem kibontakoztak, terjedtek, de *fejlődtek* és az ipari forradalom *gyáripari forradalommá* változott, akárcsak a nehézipar is *nehéz gyáriparra*. A gyáripar azután kihatott: nem az *életszínvonal* emelésére, hanem *növelésére*. Ebben az élő, gyakorlati szótárban Rákóczi csak nemes volt, nem fejedelem, viszont a felszabadult országban 1945 után nem a földkérdést *oldották* meg, hanem a *földreformot*, ahelyett, hogy földreformtörvényt hoztak volna.

1971-ben kevertebb tájon is inkább csupán vitaindításra ösztökélő, némileg talán mégis idegenszerű kifejezéseket hallottam, mint olyan szarvashibákat, amelyeket a helyszínen is mindenki azonnal kijavíthat, ha van, mint az egykori zentai muzsikások mondanak, „jó fülhallása”. 1968-ban közmondásos lett a „középső század” mint terminus a középkor helyett, ahogy egy nem szakos előadó fordította a srednji vek-et. Ma legfeljebb arról lehet szó, hogy elégséges-e a különben helyes *többlet* szó, minden jelző nélkül, mert talán nem mindegy értéktöbblet-re vagy munkatöbblet-re gondolunk-e? Itt-ott *hűbéri* vagy hűbéres *államot*, vagy *timár-* és *csitluk-rendszer-t* mondanak, amit elfogadhatunk a szótár számára is. Esetleg, éppen a szótár alapján, *abszolútizmus* helyett önkényuralmat mondanak, a kuruc felkelés helyett minden esetben a sokszor szintén helyes *kurucmozgalom* szót használják, esetleg a már helytelen lázadás kifejezést is. Hallottam már azt is, hogy a *hadsereget* nem el-, hanem *kitartják*, vagy hogy valamely ország kereskedelmi *mérlege* nem aktív vagy passzív, hanem *pozitív* és *negatív*. A diákok néha törvényhozó- és végrehajtó hatalom helyett *állami* és *biráskodási hatalmat* emlegetnek, s az egyház és polgári jogot is csak *isteni* és *emberi jogként* kezelik. Olyan szarvashibák azonban, mint 1968 előtt, nem fordulnak elő.

Vannak esetek, amikor egyébre sincs szükség mint a magyarországi irodalom figyelemmel kísérésére, esetleg egy-egy pesti nyári szeminárium végighallgatására. Más kérdéseket azonban nekünk magunknak kell megoldanunk, esetleg a magyarországi kollegákkal való tanácskozás után. A tisztára vajdasági sajátosságokra gondolok, a mi vajdasági, vagy általános jugoszláv intézményeinkre, országrészeinkre, neveinkre stb., amelyeket csak mi érzünk meg és át, amelyeket csak a mi fülünk, „fülhallásunk” hall meg, és fog fel a maguk teljességében.

Magyarországon például még ma is „a Vajdaságot” emlegetik, holott tartományunk neve rég országrész-név olyannyira, hogy a mi fülünket már bántja a névelős használat. Mi Magyarországot mondunk és Erdélyt, és Bánátot, és ugyanígy Vajdaságot is minden névelő nélkül. Ez az oka annak, hogy egyes történelemórákon még szintén lehet „a Vajdaságot” hallani. Ugyanígy odaát, és ennek hatása alatt mi magunk is: *macedónt* és *Macedóniát* mondogatunk, ha furcsáljuk is ezt egy kicsit. Hiszen a macedón maga makedónnak nevezi magát, országát pedig Makedónijá-nak és a szó nem latin, hanem görög eredetű, tehát k-nak ejti azt, amit a latin „újabbán” c-nek ejt az „e” és az „i” előtt — habár régebben szintén Kaeszart, sőt talán Kikero-t is mondott Caesar és Cicero helyett. Viszont a makedónok balkániai, nem

pedig az Appenin-félsziget lakói. Nagy körültekintést igényelne tőlünk az is, hogy állandóan változtassuk a kiejtés módját, hiszen szerbhorvátul és makedónul szólalva meg át kell váltanunk a „k”-s kiejtés módra. Mindez vita tárgyát képezheti (a magyarországiakkal közös vitára gondolok itt természetesen) ugyanúgy, mint az is: Vajon valóban háromfajtájú helyesírással kell írunk mondjuk a Markovics nevet, már aszerint, hogy szerb-e, szlovén-e, makedón-e? Tudnom kell-e minden egyes esetben — és tudhatom-e?! —: ki hol született közülünk? (A szerb ugyebár legyen Marković, a szlovén: Markovič, a makedón pedig Markovics!)

Lássunk még egy ilyen megvitatandó esetet. Én Vajdaság minden népének történetét, azaz Vajdaság népközi, szintetikus történetét kutatom, írom és így számtalanszor vet ki harmóniám nyugodtságából a (mondjuk) *Dragutin Khuen-Héderváry*, vagy a Goldiš *László*, és számtalan ehhez hasonló névtorzítás! Ideje volna megvitatni: Van-e hozzá jogunk, hogy Héderváryt Dragutinnak nevezzük, vagy ellenkezőleg, Vasile Goldiš-t „meglászlósítsuk”?! Diákkoromban együtt éreztem Dušan barátommal, osztálytársammal, és igazat adtam neki, amikor nyugodtan ülve maradt, amikor a tanár Lehel néven szólította fel — talán a „lex Apponyi” alapján. Živan barátom kevésbé volt öntudatos és önérzetes és felkelt, ha *Vidor*-nak, vagy latinul Vitályos-nak szólították is. De ő is úgy érezte, hogy meg akarják magyarosítani és berzenkedett. Amellett a román *Vasile*, vagy szerb Vasilije, Vasa — különben sem *László*, hanem *Vazul*. A László a szláv *Vladislav* (Ladislav) magyarosítása.

Lehet-e *Ivan(iš) Korvint* mondani vagy *Mirko*-nak ejteni az *Imré*-t, mondjuk Imre herceget. Számomra idegen lenne a *Mirko Thököly*, de ugyanúgy a *Šrobar „Lőrinc”* is (Vavra helyett), a *Goldiš László* is! Hiszen egyes történetek már odáig tévednek, hogy a folyóirat és hírlap-címeket is fordítják: magyarról szerbre, szerbről magyarra, hogy az ember hirtelen úgy érzi, hogy, no lám, a magyarok szerb lapokat olvastak, a szerbek viszont magyar lapokat járattak?! Úgy érzem — mindez már szinte történelemhamisítás!

Egyéni véleményt nyilvánítottam. Lehet, hogy másoknak mások az elgondolásai. De, hogy össze kell ülnünk, és meg kell vitatnunk mindezeket a kérdéseket: ebben, úgy hiszem, mindannyian egyet értünk.

Összefoglalva a mondottakat, azt hiszem a következő feladatok megoldását kell célul tűznünk ki a Történelmi Társulat, az Oktatásfejlesztő Intézet, a Hungarológiai Intézet és egyéb intézményeink elé:

1. Történelmi tanszékünk programszerűen, intézményesen tanítsa a magyar (román, szlovák, ruszin) történelmet, esetleg általában a szomszédnépek történetét is — ugyanúgy ahogy, mondjuk, a belgrádi tanszék tanítja Bizánc történetét. Tekintettel arra, hogy mindannyian közösen csupán a szerbhorvát nyelvet ismerjük, és így a tanítás nyelve csakis ez a nyelv lehet — vezessék be a magyar (román stb.) lektorátust a terminológia elsajátítása kedvéért.

2. Az újonnan felmerülő problémákat, az újabb kutatások eredményeit stb. ismertessék továbbra is egyes magyar (szlovák stb.) szemináriumokon, amelyeknek anyagát utólag azután publikálják. (Oktatásfejlesztő Intézet, Tankönyvkiadó Intézet)

3. Adjanak ki az intézetek — a Hungarológiai Intézettel együtt — történelmi szótárakat az egyes problémák és lényeges kifejezések előzetes megvitatása után. A szótárak mellett adjon ki a Tankönyvkiadó — az elemi és

közéiskolai tankönyvek mellett — nagyobb kézikönyveket, és egyetemi tankönyveket is.

4. Az eddigi tankönyveket revideálják nyelvi szempontból is.

5. Tegyük lehetővé a magyarországi irodalom ismertetését és szervezett behozatalát — hazai bibliográfiai jegyzékek és ismertetések alapján.

6. Tegyük lehetővé egy történelmi-módszertani-terminológiai, könyv- és folyóirat-ismertető folyóirat kiadását, akár sokszorosított Bulletin formájában is.

7. Tegyük lehetővé tanáraink részvételét a magyarországi nyári szemináriumokon, valamint a közös vitákat a magyarországi szakemberekkel.

РЕЗИМЕ

PROBLEMI NAŠE ISTORIJSKE TERMINOLOGIJE

Autor razmatra problematiku istorijske terminologije na mađarskom jeziku. Prvi indirektni korak u pravcu rešavanja ovog pitanja učinjen je u jesen 1946. godine sastavljanjem dopunskog nastavnog programa za srednje škole sa mađarskim nastavnim jezikom. Dalji rad na ovom polju bio je povezan sa naučnim proučavanjem istorije Mađara, Slovaka, Rusina i Rumuna u Vojvodini, a koji se odvijao u raznim našim naučnim institutima. 1962. i 1968. godine Pokrajinski zavod za izdavanje udžbenika izdao je stručni terminološki rečnik za potrebe osnovne škole u mađarsko-srpskohrvatskoj i u srpskohrvatsko-mađarskoj verziji. Ti rečnici su mnogo pomogli u nastavnom radu istoričarima-praktičarima.

Stalni, organizovani naučni rad na proširenju, obogaćenju i preciziranju istorijske terminologije na mađarskom jeziku treba da se odvija na Istorijskoj katedri Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu, u Institutu za hungarologiju i u sekcijama Istorijskog društva Vojvodine. Poželjno je da Pokrajinski zavod za izdavanje udžbenika korišćenjem novijih rezultata naučnih istraživanja povremeno izdaje terminološke rečnike za nastavne potrebe.

РЕЗЮМЕ

ПРОБЛЕМЫ НАШЕЙ ИСТОРИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ

Автор разматривает проблематику исторической терминологии на венгерском языке. Первые косвенные шаги в направлении решения этого вопроса сделаны осенью 1964 года сочинением дополнительной учебной программы для средней школы на венгерском языке. Дальняя работа по этому вопросу была связана с научным изучением истории венгров, словаков, русинов и румынов в Воеводине. Эта работа совершалась в различных наших учреждениях. В 1962 и в 1968 годах Областной завод для выпуска учебников выпустил словарь профессионально-терминологической лексики для потребностей начальных школ в двух версиях: венгерско-сербохорватской и сербохорватско-венгерской. Эти словари помогли много историкам-практикам в учебном процессе.

Постоянная организованная научная работа на распространении, обогащении и уточнении исторической терминологии на венгерском языке должна развиваться на Исторической кафедре Философского факультета Университета в Новом Саду, в Хунгарологическом институте и в кружках Исторического общества Воеводины.

Было бы хорошо, если бы Областной завод для выпуска учебников, пользуясь новыми результатами научных исследований, повремено выпускал профессионально-терминологические словари для потребностей учебных процессов.